

této zákonné předloze lze mítí dvě námitek. Jednak naskytuje se otázka, zda některé z otázek shora uvedených se dají upravit cestou jednoduchého zákonodárství. Mnozí vynikající právníci v Estonsku jsou názoru, že reformy čekající právě na své uskutečnění mají přísně ústavní charakter, takže jejich provedení by bylo možno pouze na základě změny ústavy.¹⁵ S druhé strany jest však zde opět nebezpečí, že speciální zákon toho druhu ukládal by vládě větší vázanost, než bylo úmyslem ústavního zákonodárce. Co se na příklad týče vnitřního jednacího pořádku vlády, tu snad by bylo účelnější přenechati věc vládě.

Přes možnost těchto námitek zdá se, že zákonná předloha snad pouze s bezvýznamnými změnami již v krátké době nabude zákonné účinnosti.

DR. C. HARAOUÏ:

HENRI BERGSON A FILOSOFIE.

Pan Bergson rád připomíná Berkeleyovu poznámku z Rozmluv Hylase a Filonoa: »Vítíme prach a pak naříkáme, že nevidíme«. Ta slova hodí se na lidi jako na věci. Filosofická poučka může nám stejně jako obraz v museu sloužiti k tomu, abychom utvrdili své záliby a svá mínění zanedbávající a sami v sobě ukrývající, co jsme objevili jako předsevzetí k úvaze a k ocenění. Odtud nedorozumění, jež tak často vzniká mezi spisovatelem a jeho tlumočníky. Chvátajíce se závěrem, aby sledovali běh myšlenky v jejím původním rytmu, myšlenky, která není jejich vlastní, systematicky ji zhušťují a zkrácení, které udělali, dává jim dojem, že to již viděli; vrhají se tam, kam je zatahuje jejich předsudek. Chyba, která je beze vší pochyby oblíbeným hříchem apologetiků a kritiků, ale z níž bohužel nečiní výjimku ani nejmázejší historikové. Tak Renouvier věnuje vynikající část své knihy »Nástin systematického roztržení filosofických doktrín«, které se ku konci XIX. století tolik důvěřovalo, tomu, aby našel ve všech velkých dílech klasického racionalismu tutěž stojatou a planou formu neměnného jsoucna, věčné zásady, tedy aby bylo přesně úkolem rozumu, aby vyšel ze slepé uličky, kamž prázdná dialektika eleatistická jej chtěla uzavřítí a které nepřestalo se to dařiti, poněvadž od doby Archimeda a Galilea se opírala o matematiku a fysiku, jimiž se neustále pohybovalo.

Násilnost historikova bude tím paradoxnější, zmocní-li se filosofie změny, aby ji převedla do monotonních variací na Heraklitovo téma. Vše, co rodí se z času, s časem umírá v nepřetržitosti jeho běhu. Bytí stahuje se do jednoho okamžiku a tento okamžik neobmezeně uniká jemu samému, a není ho již, začneme-li se pokoušeti, abychom se ho chopili. Vědomí, jež se v nás odráží, je vědomím opožděným, jehož osudem je, že chybí mu realita cele založená na bezprostředním námětu. Když astronom zdvihne prst určuje tím přesný moment, kdy hvězda objevuje se na horizontě, mnoho tisíc kilometrů tu vadí, aby tento pohyb prstu byl časově shodným se zjevem.

Tu naskytuje se otázka — a to bude ústředním problémem smyslu života — zda pesimismus Heraklitův znamená poslední slovo moudrosti, zda není člověku dovoleno podstoupiti s tím zápas — a zvítěziti.

Je to problém všech století. Ale řešení, která jsou vlastní p. Bergsonovi, jsou řešení současná, která nemohou být přesně naznačena ničím jiným než dvojnásobnou jasností odpůrců, které potkává, a prostředky, jichž užívá. A skutečně prvý krok, jenž nás přivádí na cestu intuitivní a ještě zdaleka připravuje kajícnost z radosti, jeví se u Bergsona v nečekané formě negace. A obdivuhodně vyložil to svým posluchačům na filosofickém kongresu v Bologni r. 1911.

¹⁵ Na místě mnohých srovnej *Maddison* »Zur Frage der Vereinigung der Ministerien« (»Revaler Bote« ročník X, 1928, č. 100) — »*Týž*, Wie soll die Regierung organisiert werden?« (tamtéž č. 129—133). — »*Týž* »Der Gesetzantrag über die Organisation der Regierung und der Ministerien« (tamtéž č. 268).

»Vzpomínáte, jak démon Sokratův postupoval: zastavil vůli filosofovu v dané chvíli a zabránil mu, aby jednal, spíše než aby předpisoval, co by bylo činiti. Zdá se mi, že intuice se zachovává často ve věcech spekulativních právě tak, jako Sokratův démon v životě praktickém. Je to alespoň tato forma, s kterou prvotně se objevuje, v této formě také pokračuje dáváním nejjasnějších projevů: zabraňuje. Před myšlenkami běžně přijímanými, před thésami, jež zdají se býti zřejmými, před tvrzeními, jež až dosud byla pokládána za vědecká, našeptává filosofovi do ucha slovíčko: Nemožno. Nemožno, přes to, že skutky a důvody zdály se, že vyzývají tě k víře, že je to možné, skutečné a jisté. Nemožno, poněvadž jistá zkušenost, snad konfusní, ale rozhodující, říká ti tvým vlastním hlasem, že je neslučitelná se skutky, které jsou uváděny, a s důvody, které jsou podávány, a že tudíž tato fakta byla špatně pozorována a tyto důvody, že jsou falešné«.

Každé z děl p. Bergsona předkládá čtenáři za vzor starostlivé klasické argumentace nenechati žádnou mezeru ve slovním určování anebo ve tkaní dokazování. Ale s počátku objevuje se u autora táž »instinktivní moc negování«. Že vědomí uvádí se do izolovaných stavů, do druhů psychických prvků, jak tomu chtěl anglosaský asociacionismus, a že každý z těchto prvků propůjčuje se laboratornímu měření, jak to vyžaduje německá psychofysiologie; že vzpomínky jsou reflexy organických pohybů podle teorie Taine-ovy; že vývoj vyplývá z předem daného zákona, který nečiní nic jiného, než, že prodlužuje v oboru života nutnost kosmického mechanismu, tak jak si jej představoval Herbert Spencer, to vše Bergson ví, že je nemožno, dříve, než byl pracoval k dokončení důkazu o této nemožnosti.

Ale vyvrácení za vyvrácení je neplodným zaměstnáním, a co více, nebezpečným, vzhledem k pokušení, které dává, uchylovati se proti thésí, kterou chceme odstraniti, ke tradiční antithésí, která je s touto thésí v odporu. Je to nutno hájiti hypotésu duše — substance, vraceti se k představám scholastickým k vůli tomu, aby se odrazil útok fyziologické psychologie? Je třeba přijmouti to, že minulost zakládá se na iluzi snu a oddati se neskutečnosti vzpomínky, abychom se vyhnuli hmotnosti? Nemáme jiného prostředku, abychom se vyhnuli mechanickému vývoji, než vrátiti se k přesnosti species a vyznávati kosmogonii bible jak to činili Bonald a Joseph de Maistre za časů Cuvierových, a jak to činí dnes zakladatelé Tennésé a Arkhansase? Nic takového, co vzbuzuje obavy nebo naděje, není u p. Bergsona. Přeměna v obecný smysl slova, přeměna do dogmatu minulosti byla by nutná, poněvadž jest dogmatem a poněvadž patří minulosti, opakem opravdové přeměny. Naopak to, co dává vyniknouti originalitě p. Bergsona, jest to, že jeho metoda spočívá, jako metoda bezpochyby všech myslitelů, kteří zanechali v dějinách svou stopu, v tom, že prohlašuje jedinou alternativu a že prohlášením tím vystupuje nad ní, alternativu, jež zdála se bez konce, jakoby duch lidský byl odsouzen, aby zůstal uzavřen v posicích, které jsou nesmířitelné a zároveň nezměnitelné. Dle této metody, mezi všemi nejpůsobivější, žádný nedá jasnější příklady než p. Bergson.

Od doby, co napsal knihu: »Úvaha o bezprostředních námětech vědomí« zaujímá stanovisko proti mechanismu. Přivádějí-li se věci do prostoru, aby se z jejich samých vlastností vyvodily zjevy vesmíru, mechanistický výklad zabráni, aby se porozumělo, že vesmír má svoji historii. Ale na základě toho, co získal ve století XIX. sice na důkladnosti, nicméně i na vlivu, nezmeškali rozšiřovati jej až do oboru lidskosti. Nebude bytosti, která v hodině svého zrození neobdrží směrnic pro život, curriculum vitae předem určeného.

Příchod racionalistické vědy spolu s Descartesem ukázal jítenu civilisace. Sotva tři století přešla a rozvoj vědy ukázal se jako výstraha, že zřítí se sama filosofie, o níž Descartes věřil, že posvěti konečný triumf.

Tu záhuba nebude zažehnána, dokud materialismus nenalezne před sebou tradiční formu spiritualismu, kterou kdysi Leibnitz ironicky nabídl Voltairovi. Dědička optimismu Chrisippova a svatého Tomáše, Theodicée nebyla by bývala pochopena, kdyby její autor nebyl býval začal uváděti v samotného Boha nejasnost následnosti a současnosti. Theosofova domyšlivost na dar proctví

a znalost prozřetelnosti, pojatá alespoň do jeho listu, nemohou býti, neříkám schváleny, ale prostě domyšleny, mimo protichůdnou hypotézu *specialisovaného času*. Rovněž i Leibnitzův Bůh je hrůchou neschopný geometr: dokonalost, s jakou nakreslil plán vesmíru, bude vyžadovati, aby přítomnost obsahovala budoucnost, jako jest přítomnost obsažena v minulosti. Ctnost Lucretiova a zločin Tarquiniův, velikost a úpadek Říma, utváření země a její volnost výběru pro život duchovní jsou nerozlučitelné akty jediného díla, kde každý nepředvídaný případ, kde každá efektivní změna měla by býti vykládána jako slabost dramaturga, jenž vsadil do hry neomylnost předem stanoveného souladu. Tak to, co se zdá, že děje se v čase, jest ve skutečnosti dáno mimo čas. Od chvíle před hodinou, kdy otevřela se činnost božské moci, bylo pravda, že nic již nepříjde, nejen proto, že hra byla skončena, ale proto, že účelnost tvůrčí moudrosti určila osud osob, které říkaly si, že jsou svobodny, jako zdánlivý měnivý pohyb vesmíru.

Nepřevoditelnost konkrétního trvání do exteriority abstraktního prostoru staví do světla společný požadavek mechanické kauzality a nadmyslné účelnosti, v čemž líboval si konec 19. století, doba Tainea a Cara, že vidí protilehlé póly badání. Jsou na těžce ploše myšlení, na níž nemožno jim setrvat. Není-li nic zpozdilejšího, než představit si rozum, jenž sám se vězní svými zásadami a kategoriemi, že chimerická touha po aprioritě zachází až tak daleko, že zakazuje mu dotyk se skutečností, že by se pro něho jednalo o to — poznati a porozuměti, které je větší dobrodiní, než zbaviti nás podobné představy, jak to definitivně učinil p. Bergson? S »falešným ideálem« dedukce, který nařizuje zcela současně dogmatismus vědecký a dogmatismus theologický, mizí překážky, které si sám sobě postavil rozum lidský; ošemetný stín paradox a antinomií mizí. Návratem k prostému smyslu duše jest schopna bez rozjímání a bez symbolu, aby se zcelila a aby se ovládla v nejvnitřnější hloubce svého bytí.

* * *

Jaké přinese ovoce toto vítězství? Na tuto otázku byly již dány nejrůznější odpovědi, z nichž žádná není zcela nepřesná, z nichž však také žádná není zcela uspokojující. Vyslovují stanoviska vůči p. Bergsonovi. Ale nad těmito stanovisky jest to však p. Bergson sám, a nejlepší způsob přiblížení se jeho genu jest zajisté snažiti se mu porozuměti, ne skrze to, co inspiruje, ale skrze to, co přechází.

Samovolnost vědomého života, zřetel na jeho pomýjející běh, rozkoš z okamžiku, to vše zdá se býti nejprve spřízněno s pravdou impressionismu, který po svém panování v malířství a v hudbě ovládá ještě produkci literární. Nikdy se více nelpělo na ceně puntičkářského a živého popisu individuálních stavů. Ze všeho, co již prošli, trvají mladí spisovatelé na různosti nehmotných krajín. Rozmary hodiny, náhody improvisace převedly je od ateismu k víře a navrátily je od víry k ateismu, a doufají, že mocí talentu zanechají nám dojem, že v každé z těchto změn bylo obsaženo jejich »vnitřní já«. Přece však přerývaná intuice, stvořená z netrpělivosti a záliby v sobě samém, nemá nic společného s intuicí bergsonovskou, která se probíjí plností a tvrdošijností úsilí. Bytost se ve skutečnosti neobnovila, poněvadž ji změnila její zjevná přesvědčení a její projevená vyznání. Došlo v historii na to, aby kariéra řečníkova byla rozdělena mezi příčinu pokroku a ochranu řádu; zbývá, že jeho revoluční proklamace a konservativní manifesty jsou psány tímtež stylem, jenž je člověkem samým a zrazuje totožnost povahy. Přátelé Racinovi říkali, že miloval krále, jako miloval své milenky a Boha tak, jako miloval krále. V závěru svých mistrovských studií O úzkosti v nadšení p. Pierre Janet sotva před několika týdny napsal:

»Bizarní zmatky, představované jistými mystiky, necitelnosti, ztráty vůle a samotného ducha, blaženosti, nadšení běrou na sebe pod vlivem náboženských věr zvláštní vzhled, ale ve skutečnosti jsou nezávisly na těchto vírách a vyvíjejí se podle všeobecných zákonů o pocitu prázdna, stíněnosti a triumfu.«

* * *

Abychom pochopili skutečnou samovolnost bytosti, bude třeba hloubati nad slovními projevy, které by dodaly vědomí toliko výraz od té bytosti se odrážející. Díla, v nichž lze poznati bergsonovskou estetiku, nejsou ta, která se baví sledováním pomíjejících reflexů našich nálad, kde povrchní napjetí se rozkládá v prchavém světélkování, ale spíše ta, která se táhnou skrze čas, aby dotvrdila triumf trvání. Ta sama uchvátí něco, praví Bergson, co nemá nic společného se slovem, určité rytmy života a dechu, které jsou v člověku vnitřnější, než jeho nejvnitřnější city, jsouc živoucím zákonem, měnícím se s každou osobností podle její sklíčenosti nebo nadšení, podle jejich zármutků nebo nadějí.

Hle, jak jeví se problému »vnitřního já«: zázračné úspěchy umění, a zvláště umění hudebního, dávají tušiti existenci a samu přirozenost řešení; ale toliko na podkladu mravním bude se moci skutečně vyskytnouti.

Když naši nejjistější přátelé radí nám zcela souhlasně k nějakému důležitému jednání, city, které vyslovují se vši naléhavostí, kladou se na povrch našeho já a tam zpevní... Ponenáhlu tam utvoří pevnou kůru, která zakryje naše osobní city; budeme věřiti, že jednáme svobodně, ale později, vzpomínajíc jen na to, poznáme svůj omyl. Ale také ve chvíli, kdy jednání spěje k dokončení, není řídkým zjevem, že nastane vzpoura. Je to slovo, jež zdola vystupuje k povrchu. A vnější kůra praskne povolujíc neodolatelnému tlaku. Nastane tedy v hloubi tohoto já a nad těmito argumenty rozumovými na stranu odloženými, vření a tím vzrůstající napjetí citů a myšlenek, ne bezpochyby podvědomých, ale takových, jímž nechceme věnovati pozornost. Vzpomínajíc na to a pečlivě sbírajíc své vzpomínky, uzříme, že my sami jsme formovali tyto myšlenky, my sami chtěli jsme prožiti tyto city, ale že jakýmsi nevysvětlitelným odporem proti vůli, jsme je zapudili do temné hloubi naší bytosti pokaždé, když vynořovaly se k povrchu. To je tedy, proč marně se snažíme vysvětliti si náhlou změnu svého rozhodnutí zdánlivými okolnostmi, které ji předcházely. Chceme věděti, na základě jakého důvodu jsme se rozhodli a shledáváme, že jsme se rozhodli bez důvodu a snad proti jakémukoliv důvodu. Ale je tu přesně v určitých případech nejlepší z důvodů. Neboť dokončená činnost nevyslovuje již takovou povrchní myšlenku, skoro pro nás vnější, zřejmou a snadnou k vyslovení: odpovídá souhrnu našich citů, našich myšlenek a našich tužeb nejvnitřnějších, tomuto zvláštnímu pojetí života, které je ekvivalentem celé naší minulé zkušenosti, krátce, naší osobní ideí štěstí a ctnosti.«

Předkládajíc čtenáři r. 1929 tuto stránku, jež byla Bergsonem napsána r. 1889, máme touhu tázati se, zda ji bude čísti zcela tak, jak jsme ji sami četli před dvaceti lety a zdali jej nenapadne, aby připojil k textu druh orchestrálního doprovodu, jenž by však nezněl ve stejné tónině. Prudký výbuch »já« zdola, kamž jej vlivy sociálního řádu a disciplny řádu rozumového »zapudily« nebo zahrnaly k hloubi bytosti, nebyl by to, vzpomeneme-li na Freuda a Junga, návrat duše k rovnováze a pravdě, ale spíše to, že libido učinila explozi ve svých hloubkách rozbíjejíc slabě přehradu, jež dospělý člověk a civilisovaný pokouší se proti ní vztyčiti.

* * *

Rousseauově optimistické »praeadamitské« psychologii, staví se na odpor pessimistická psychologie Pascalova. Slušnost počestných lidí a ochota »vážených doktorů« nečiní nic jiného, než že »přikrývají« nenapravitelnou necudnost chťiče, toto figmentum malum, o němž bylo promluveno v Pascalových Myšlenkách. A tak člověk, když povznáší se k dítěti, jímž byl, shledává ne nevinnost přírody, ale zkažený instinkt, který dědíme v krvi.

Kdo zde tedy má pravdu a kdo se mylí? Není dovoleno na tu otázku odpovídati, poněvadž je nesmyslná sama v sobě. Ve skutečnosti obsahovala by hypotesu, že život duší je poslušen nutnosti, ne přísně v její činnosti, ale jednotně ve výsledcích a která by dávala nemožné rozlišování mezi individui. »Vnitřní já« lpělo by na lidství všeobecně jako podstatná forma, jako scholastická jsooucnost, která by nemohla být určena u jediného jedním způsobem, aniž by tento způsob určení nebyl přijat u všech.

Tu bezprostřední jistotou, která pro p. Bergsona je samým kořenem veškeré pravdy, je vědomí,

jež čerpáme ze své osobnosti, vědomí, které přináší s sebou neomylný pocit, že jsme svobodni. V míře, v jaké se vyvíjí dílo Bergsonovo, lépe se tu jeví, v jakém stupni svoboda jako sama intuice vyvolává probuzení vůle, napjetí stále pokračující energie.

A to, že intuice a svoboda má se takto vytvářeti podle samotného rytmu vývoje, tvoří základní rozdíl mezi bergsonismem a filosofií romantickou, jež dělá z intuice dar nebo půvab. Schopenhauer sám prohlásil přelud, jehož oběťmi stali se Rousseau a Goethe v jich bláznivém nadšení z utrpení Saint-Reuxe nebo Werthera. Odtud pessimismus, proti němuž beznadějně bránil se Nietzsche, jenž snil o vůli moci a jenž přetvořoval libido dominantí. Tu, u Bergsona, není místa pro metafysiku podvědomí. Je to vědomí, z něhož vychází a nepřekročí doménu podvědomí, než pouze proto, aby dohonil toto rozsáhlejší a vyšší »vědomí, s nímž vědomí lidské je spřízněno«. Rozdělovací čára mezi doktrínami může tedy být snadno vytýčena. Zatím co psychoanalýza posuzuje minulost, aby odhalila následky prvního hříchu, který obnovuje, prostředky Héropéutiky pozitivnějšími a bezpochyby účinnějšími, antickou proceduru zažehnavání proti posednutí ďáblem, původní dílo Bergsonovo záleží v tom, aby obrátil v přátelství nepřátelství minulosti a aby hledal nutnou oporu pro naši obranu proti opotřeбенí časem, dobýváje tak opět smyslu našeho trvání. Každý okamžik bytí stanoví a charakterizuje se utkáním dvou pohybů, jichž odpor bude se moci jeviti pomocí obrazů.

To je, chcete-li, rozvíjení svítka, poněvadž není živoucí bytosti, jež se necítí přibližovati se ke konečnému cíli své úlohy; a žítí záleží ve stárnutí. Je to však též neustálé navinování, tak jako navinování nítě na klubko, ježto naše minulost nás provází a rozpíná se neustále přítomností, kterou sbírá na své cestě — a vědomí znamená paměť.

Vzájemné spojitosti mezi vědomím a paměti, jež činí nás schopnými doplniti v nás samotných úplnost našeho bytí, dosahuje se ve Hmotě a paměti za cenu velmi umělé a nejprohloubenější diskuse. Se stanoviska literárního byli bychom sváděni k tomu, vypůjčiti si z toho ilustraci pro Hledání ztraceného času a pro rozkoš z času opět nalezeného. Přece však Proust pravil velmi upřímně a velmi skromně, že nebyl bergsonovcem. Jeho dílo však nevysvětlilo by se zajisté bez svrchovaného vlivu p. Bergsona; zdá se však, že zůstává na půl cesty k bergsonismu. Ve skutečnosti pokud se opožďuje a pokud lopotí se v oklikách »hledání«, jeho paměť se jistě nezbavuje abstraktních forem, jež jsou rámcem myšlenky, jež stala se zvykem; obrazy letí jedny za druhými, označeny prostorově, právě tak jako časově.

* * *

Rozkoše umění, jakož i abstraktní všeobecnost vědy, se zastavují tam, kde by se objevil vlastní úkol filosofa.

Zmocněme se, píše p. Bergson, tak jak jsme v nutné — a co více — elastické přítomnosti, toho, co můžeme nekonečně do zadu rozpínati odtahující více a více záclonu, jež skrývá nás nám samým; zmocněme se vnějšího světa tak, jak jest, nejen na povrchu právě v přítomné chvíli, ale v jeho hloubce s bezprostřední minulostí, která jej pohání a která mu vtiskuje svůj elán; zvykněme si, jedním slovem, viděti všechny věci sub specie durationis; ihned napjetí povoluje, zmírnění se probouzí, mrtvé opět oživuje v našem galvanisovaném vjemu. Satisfakci, kterou umění dává jen těm, kteří jsou privilegováni přírodou a štěstím, a pouze ob čas, filosofie takto chápaná by ji dávala nám všem v každé chvíli tím, že by život vměšťovala do fantomů, jež nás obklopují a tím že by do nás samých vdechovala nový život. Tím stala by se vědou v praxi a i v theorii. Svou aplikací, jež nesměřuje než k pohodlnosti existence, věda slibuje nám blahohyt a tím více rozkoš. Ale filosofie mohla by nám dáti radost.

Problémem tedy bude dosáhnouti sféry, kde by se nacházely jistě a spojeně hutnota emoce, jež náleží umění a universalita pravdy, jež náleží vědě. Tu paměť, pokud ještě ohraničuje vědomí hranicemi naší vlastní zkušenosti a pokud je činí schopným rozpléstí uzly až k úplnému obnovení čisté vzpomínky, nechala by nás v zajetí jistého úplného snu. Filosof, který kráčí k radosti, bude musiti vyjít ze sna spojením se s životem a lidstvem, opřítí elán lidského vědomí o všeobecnost elánu životního.

To jest záměr, jímž Bergsonova kniha »Tvůrčí vývoj« podpírá podklad badání — ale jen badání, a poněvadž tento záměr, pro přerušeni zaujetím, jež vyžádala si válka, udusený zkouškou heroicky podstoupenou a překonanou — nemocí, nebyl dosud ukončen, nedivíme se, že dal vznik výkladům, které si odporují nejen mezi sebou, ale i s tím, co p. Bergson řekl.

* * *

Je to jednoduchá hra dávati odpověď před otázkami, které klademe jiným, abychom pak vraceli své vlastní předběhnutí. V oboru filosofie, právě tak jako v oboru politiky, v r. 1928, právě tak jak v každém čase, jest duch protismyslu, ne-li ctností hlavní, tedy alespoň hlavní vlastností polemiků.

Nebyli bychom však spravedliví, a to ani vůči těm, kteří způsobili, že nebylo p. Bergsonovi porozuměno, kdybychom nedodali bezprostředně, že někteří z jeho vyslovených přívrženců v široké míře přispěli k pohrdání jím. Četli pozadu to, co napsal, z té nejvzpornější filosofie, viděli jsme je, jak vytahují obranu mythů, chápán tu mythus revoluční s Jitím Sorelem, kterého diktátorské vlády pravého i levého extrému uznávají za mistra své oficiální nauky. Nikdo nemůže býti překvapen, že je takto zvykem theologů a literátů snažiti se využití autoritu nové myšlenky, aby ji zkrtili podle významu, jež sami tušili. »Neboť přesně řečeno«, pravil p. Bergson (a tu je odpověď na to, proč jeho dílo, tak jako dílo Pascalovo nebo Spinozovo, zůstalo neproniknutelným pro každého, kdo k němu nepřistoupil s naprostou svobodou ducha) »filosofovati záleží v převrácení obvyklého směru myšlenkové práce«.

Jest ještě nutno, abychom nenechali uniknouti bergsonovský smysl této věty, abychom byli na stráži proti každému pokušení k jednostrannému výkladu. Intuice jest »intelektuální sympatie — totiž: je současně dědičná s instinktem, poněvadž jest sympatií a jest opak instinktu, protože je intelektuální. Tvůrčí vývoj Bergsonův, dalek toho, aby pojal romantické théma o divinisci instinktu, bude spíše kritikou instinktu živočišného, proti němuž bude s prudkým úsilím pracovati intuice, aby odvrátila přirozenost od samovolnosti zaslepené vlastním egoismem. Nebo, chcete-li, tak jak se analysou objevují dva protilehlé typy paměti — paměti — zvyku a paměti — vzpomínky — takovým způsobem, jakým se vyvíjí proces obrácení v nitru toho, co při pohledu z vnějška, zdá se býti jednoduchou vlastností, tak jsou i dvě formy instinktu: instinkt živočišný, jenž tou samou skutečností, že životní elán se zastavuje a v něm usíná, odvrací jej pro zájem individua a druhu; instinkt čistý, který v mezích filosofické přeměny, uniká v plném světle vědomí, v plném rozpjatí šlechtnosti.

* * *

Ale vizme nyní opačné mínění, nutné pro úplný vývoj nauky: Když vědomí a nezáměr charakterisují inteligenci, a když inteligence je vlastností lidskou, bude tu souvztažně k tomuto pohybu přeměny od instinktu k intuici pohyb přeměny postupující od rozumu k intuici. Či bude třeba ještě přesněji říci, že jsou dva druhy rozumové činnosti, jako jsou dva druhy paměti nebo instinktu.

V tomto bodě za okolnosti velmi málo známé, zhošťuje se úkolu předsedy při rozdělování cen s gracií a vznešeností jemu vlastní, p. Bergson se vysvětlil. Klade před oči žáků Voltairova lycea zřetelné rysy inteligence, jak se ve světě jeví.

»O kamarádovi, který má paměť a s určitou snadností pamatuje si vyčnívající body věcí, jenž má příjemné výmysly, rádi říkáte, že je inteligentní... O člověku, který pěkně mluví, a který ještě lépe poslouchá, který ihned postřehne hlavní rysy sujetu, který je mu předložen, který často jsa neschopen překročiti toto neúplné vidění, se tím spokojuje a vybírá z toho jednoduché myšlenky, určené k tomu, aby se zdály jasnými, který chápe velmi rychle a na každý druh otázky zná právě to, co je třeba znáti, aby mohl o ní s pravděpodobností rozmlouvati a konečně, který má cit pro to, aby psal nebo mluvil o určitém předmětu v určeném čase, dosti dlouhém k tomu, aby přivedl k platnosti to, co ví, a dosti krátkém, aby mohl pomlčeti o tom, co neví, slyšíte ještě říkati, že je to člověk inteligentní.

Avšak — dodává p. Bergson — inteligence je něco jiného. Pravá inteligence jest to, co nám dává

vniknouti do podstaty toho, co studujeme, dotknouti se dna toho, ssáti ducha té věci a cítiti, že kmitá se v tom duše... Je to naprosté přizpůsobení se ducha svému předmětu, dokonalé přizpůsobení pozornosti, jisté napjetí, které nám dává ve chtěném okamžiku potřebnou sílu k rychlému pochopení, bujarému stisknutí a trvalému podržení«.

To jest inteligence »v čistém slova smyslu«. Na vzdor legendě, jež se k němu pojí, jako se pojila před nedávnem k Poincarému, p. Bergson, který byl prvním předsedou Mezinárodní komise pro duševní spolupráci a který, jak víme, ji dosud ožívuje vzpomínkou na svou přítomnost, přece bude počítati, ne mezi těmi, kteří ji ponižují, ale mezi těmi, kteří jsou nadšeni pro moc lidské inteligence, na jedinou podmínku, totiž, že to bude »pravá inteligence«. A pod vlivem tohoto apelu na vnitřní napjetí, na duševní energii, pravda inteligence, tak jako pravda instinktu, nás přenese s pole badání na pole morálky, dávajíc nám vědomí našeho bytí v jediné a nerozdílné úplnosti.

* * *

Tušíme tedy, v jakém smyslu přistupuje p. Bergson k problému civilisace a lidství. Měl příležitost, aby je definoval, když r. 1914 přijal místo předsednictví v Akademii věd morálních a politických:

»Hlavní úsilí moderní vědy od jejích počátků spočívá v matematice, mechanice, astronomii, fysice, chemii, biologii; po tři století následovaly za sebou theoretické objevy, které nám dávají možnost proniknouti tajemství hmoty. Pak dostavila se aplikace: k objevům přidružily se vynálezy; v méně než stu letech lidství urazilo delší cestu v tomto směru, než až sem od svých počátků. Během devatenáctého století zdokonalilo své potřeby více, než jak učinilo během tisíců let. Jestliže to posuzujeme tak, že každý nový nástroj, každý nový stroj je pro nás novým orgánem (neznamená-li »orgán« skutečně podle etymologie nástroj?), uzříme, že je to de facto tělo lidské, jež vyrostlo ve velmi krátkém čase. Dosáhla však duše — mluvím o duši individuální i o duši společenské — v tomtéž čase rozvoje síly, již by bylo třeba k ovládnání tohoto těla náhle a zázračně zvětšeného? A nezrodily-li se pochybné problémy, před kterými se dnes nalézáme, alespoň z valné části, z této disproporce?«

A bezpochyby dva prostředky k obnovení rovnováhy se nám jeví při této otázce. Mohli bychom, tak jako Rousseau, jehož je Bergson obdivovatelem, jako Tolstoj, kterého upřímnost jeho křesťanství uvedla do kontaktu s myšlenkou orientálskou, uvésti naše umělé tělo, jež jsme si nerozumně pořídili, do rozměru dřívější své duše. Nikdo nepochybuje, že p. Bergson se neorientuje ve smyslu opačném. Budoucnost naší civilisace je v rostoucí velikosti naší duše a tato velikost je neoddělitelná od rozvoje inteligence, a bude se jednati jen o to, aby se jí dalo vystoupiti k jejímu prameni nejhlubšímu.

Celý skutečný rozvoj inteligence, celý vzrůst významu nebo pronikání, představuje úsilí, se kterým vůle přivedla ducha ke stupni vyšší soustředěnosti. Soustředěnost (pokračuje p. Bergson ve své řeči z r. 1902, kterou jsme již citovali), toť celé tajemství intelektuální převahy. Soustředěnost odlišuje člověka od zvířete — zvíře je již od přírody velmi rozptýleno, vždy vydáno na milost dojmům přicházejícím z vnějška, vždy cizí samo sobě, zatím co člověk přemýšlí a soustřeďuje se. Soustředěnost odlišuje člověka probuzeného a rozumného od člověka, jenž zabíhá v řeči, a od člověka, jenž sní, z nichž tento vydává svého ducha všem myšlenkám, jež jím procházejí, onen stále zmocňuje se sebe sama a uvádí bez přestání svou pozornost na skutečnost života. Soustředěnost odlišuje člověka vyššího od člověka průměrného, z nichž tento se spokojuje s prostřední schopností, tam oddechne si a odpočívá, kdežto druhý puzen je snahou předstihnouti sama sebe. Jest podstatou genia, je-li pravdou, že genius jest zření jednoho okamžiku zaslouženého lety namáhavé práce, přemýšlení a očekávání. Ano, často zastavujeme svůj pohled na intelektuálních vlastnostech, poněvadž jsou něčím, co se tčpýtí na povrchu; nevíme dosti, že hlubokým pramenem vši energie, zvláště rozumové, jest vůle. Gracie, jemnost, bystrost ducha, fantasie básníková, vynálezy učencovy, tvoření umělce, hle toť to, co vidíme: to co nevidíme je práce vůle, vůle, která se stahuje a svíjí, aby vyslovila za své podstaty své zářící projevy. Ona — jako mocné otáčení stroje, který točí se neústupně v temném podzemí divadla, pře-

náš se nahoru do hlediště, kde oslňuje oči diváků proudem světla. Pracujte k tomu, končí p. Bergson, abyste živili v sobě toto ohniště energie. Sbírejte své úsilí, soustřeďte svou pozornost, dejte své vůli tu největší sílu, aby vaše inteligence dosáhla největšího lesku. Sestupte do největší hloubi svého nitra, abyste přivedli k povrchu vše, co tam je, ale co říkám? více než co tam ve vás je. Věřte, že vaše vůle může učiniti tento zázrak. Trvejte na tom, ať ho vykoná.

* * *

Kam povede tento nárok na předstížení sama sebe, i když tvoří u rozumné bytosti vědomí prvotního elánu? Jak precisovati rysy heroa intuice, tohoto nového nadčlověka, na nějž Tvůrčí vývoj dělá narážku? Záleží na tom, abychom nezapomněli, že v bergsonovské definici o intuici je upozornění k opatrnosti současně s předpisem o metodě: »Intuicí nazývá se ten druh intelektuální sympatie, jejímž prostřednictvím jsme přenašeni do nitra předmětu, abychom se shodli s tím, co je jedinečného a následkem toho nevyjadřitelného« — nejlepší to překlad, jenž nám je přístupný čtouce stránku přednášky v Birminghamu, kde p. Bergson, překračuje formy zázračně rozmanité, ale nekonečně opakované, o živoucí přirozenosti, čímž také naznačil stanovisko umělce »důležité, ale dosud ne definitivní«, jak se shoduje s pochopením stanoviska moralisty. Tato replika pesimismu vystupujícímu v různých formách od Heraklita až po Freuda jest se střízlivostí »výkladu motivů« vysvětlením hlasu, jenž doporučil pro Nobelovu cenu jednoho z největších myslitelů obou světů. Jedině u člověka, a zvláště u nejlepších z nás, vitální pohyb jde ku předu bez překážky vrhaje na stranu toto umělé dílo, jímž jest tělo lidské a jež cestou stvořil běh, jenž je nekonečně tvůrce života mravního. Velikým úspěchem života je člověk, jenž je bez přestání vyzývá, aby se opřel o úplnost své minulosti, aby tím mocněji působil vahou na budoucnost.

Nejlepším však tvůrce je ten, jehož činnost sama je schopna učiniti intensivní i činnost ostatních lidí a rozžati ohniště ušlechtilosti, sama jsouc ušlechtilá. Velicí poctivci a zvláště ti, jichž prostý a vynalézavý heroismus razil nové cesty k ctnosti, jsou objevitelé metafysické pravdy. Krásný mají život na vrcholném bodě vývoje, jsou nejbližší původům a činí naše oči citlivými pro popud, jenž přichází zdola. Pozorně o nich uvažujme a snažme se ze sympatie zkusiti to, co oni zkoušejí, chceme-li proniknouti aktem intuice až k samému principu života. Abychom prohlédli tajemství hloubek, jest často třeba zamířiti k vrcholům. Oheň, jenž jest v nitru země, objevuje se jen ve špičce vulkánů.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

V lednu konaly se ustavující schůze zemských zastupitelstev. Jmenování nominovaných členů bylo předmětem výtek řady odborných korporací, které si stěžovaly, že nebyli jmenováni odborníci z jejich řad. Ale také politické strany hartusily. Tak na př. Svaz německých zemědělců na schůzi parlamentního klubu — 23. ledna — prohlásil, že jmenování odborníků do zemských a okresních zastupitelstev po stránce národnostní neuspokojuje, poněvadž nebylo dbáno ani národnostního poměru obyvatelstva, ani volebních výsledků. — V Praze zahájil schůzi zemského zastupitelstva zemský prezident Kubát, který zdůraznil, že po delší než patnáctileté přestávce schází se zastupitelský sbor země české. Byl zvolen dvanáctičlenný zemský výbor, při čemž čl. nár. soc. dostali 2 mandáty, republikáni 2, něm. soc. dem. 1, čl. lidovci 1, čl. živnostníci 1, komunisté 1, čl. soc. dem. 2, Svaz něm. zemědělců 1, něm. křesť. 1. O čtvrtý mandát do zemského zastupitelstva se ucházely německé strany, které šly tak daleko, že nabízely komunistům, aby komunističtí němečtí členové volili německého kandidáta. Ale na české straně sdružili se čl. soc. dem., nár. demokraté a živnostníci a tak musili se Němci spokojiti s 3 místy